

6. ПОШУКИ ОБДАРОВАНОСТІ

Ніна Федорівна Федорова,

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу
моніторингу обдарованості дітей та молоді
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна

УДК 37.013.74

ОБДАРОВАНІ ДІТИ В УГОРЩИНІ

Поняття «обдарованість» і «талант»: угорський контекст

Для висвітлення питання підтримки талантів в Угорщині доцільно розглянути обґрунтування термінів «обдарованість» і «талант» та визначити як їх розуміють в Угорщині. В освітній сфері обдарованих дітей називають двома поняттями, часто використовуючи їх як синоніми «обдаровані і талановиті...» [4]. У певному контексті ці поняття можуть мати різну значення. Наприклад, у Великій Британії, за даними звіту освітньої інформаційної мережі Європейської спільноти «Євридіка» («Eurydice») існувала розбіжність між цими поняттями: поняття «обдаровані» («*gifted*») застосовували до учнів із високими досягненнями у навчанні, а «талановитими» («*talented*») вважали учні з успіхами у спорті та мистецтві.

В Угорщині, Словенії та більшості європейських країн поняття «обдарованість» застосовують не лише у зв'язку з наявністю високих розумових здібностей (IQ), а також з іншими здібностями і талантами, що охоплюють: мистецтво, спорт, підприємницькі здібності, наявність мотивації, здатність вирішувати проблеми, лідерські здібності, вміння працювати у команді, творчість та соціально-емоційні здібності [9]. Так, Петер Цермелі (Peter Csermely) [17], президент Європейської ради з питань високих здібностей (ЕСНА, European Council for High Ability), а також Угорської національної ради з питань підтримки талантів (Hungarian National Talent Support Council) у зверненні до Європейської Комісії у 2009 р. з пропозицією включити підтримку талановитої молоді Європи до Стратегії ЄС на 2020 рік зазначив, що «...ще десятиліття тому талант визначався відповідно до інтелектуальних здібностей і зводився до

вимірювання IQ. Сучасна концепція таланту, окрім інтелекту, охоплює *креативність, емоційну зрілість та значну кількість видів таланту*». Деякі автори за обдарованість приймають більш зрілий прояв здібностей, а талант для них є більш низьким ступенем розвитку обдарованості. Цей перелік тлумачень можна продовжити. Франсуа Гані (François Gagné), автор Диференціальної моделі обдарованості і таланту, вважає, що науковці попри різноманітність думок, явно чи неявно погоджуються в одному: існують ранні форми обдарованості, які називають «потенціал/реалізація», «здібність/досягнення» тощо [4].

Згідно з Будапештською декларацією підтримки талантів, затвердженою за результатами проведення Угорської президентської конференції Європейського Союзу з питань підтримки талантів у квітні 2011 р., «талановита особистість – це особистість, в якій поєднуються надзвичайна обдарованість з екстраординарними загальними вміннями, високий рівень особливих вмінь, креативність та відданість певній сфері». Талановиті люди здатні демонструвати високий рівень у будь-якій сфері діяльності. Концепція таланту розуміють у широкому сенсі, де передбачено, що вона містить всі види талантів. Талант є особливим видом природних ресурсів, наявний у кожній країні. Він є реальною цінністю, яку необхідно виявити та використати на користь талановитих особистостей та всього суспільства [8].

На думку раніше згаданого професора Петера Цермелі, кожний може бути талановитим у певній галузі. Нестандартна поведінка дитини вже є ознакою таланту, хоча сам по собі талант не є запорукою успішності, адже для успішного його розвитку

необхідні наполегливість та підтримка. Невід'ємними складовими таланту Петер Цермелі вважає такі:

- *загальні когнітивні здібності* (абстрактне мислення, пам'ять, комунікативні якості, вміння оперувати інформацією, високий рівень IQ, тобто здібності, за які відповідає ліва півкуля мозку);
- *креативність* (права півкуля мозку);
- *мотивація* (зацікавленість, наполегливість, емоційна стабільність);
- *особливі здібності* (підприємницькі або ж комунікативні здібності тощо);
- уміння налагоджувати зв'язки, що є необхідною умовою успіху в сучасному суспільстві.

Науковець зазначає, що поняття «неталановитий» вживати недоречно. У процесі надання підтримки талановитим він пропонує спочатку визначити, який тип таланту приманний дитині, даючи характеристику шести основним типам:

1) *гарний учень* (той, хто наперед вивчає матеріал, знаючи правильні відповіді на всі запитання вчителя);

2) *суперечник* (всезнайка, який вивчаючи матеріал наперед і вишукуючи додаткову інформацію, завжди готовий поставити прискіпливе запитання для вчителя, але виглядом демонструє її помилковість);

3) *анормальний* (має талант, який ніколи не був визнаний, можливо, осміяний у колі сім'ї, друзів та вчителів; цей учень створив навколо себе захисну стіну від нехтування та зневажання, щоб не впадати у фрустрацію. Замкнений, його творча енергія, набираючи силу та потребуючи виходу, вибухає у досить неочікуваний спосіб, виявляючись в агресивній поведінці, наркотичній залежності тощо. Щоб спрямувати цю творчу енергію в позитивне русло, необхідно виявити розуміння, повагу, прийняття та любов до дитини);

4) *прихований талант* (цей випадок є більш складним за попередній, оскільки попри те, що рівень розчарування у цього учня майже на такому ж рівні, він усвідомив, що «...бути талановитим – небезпечно», та звик ховатися за такими судженнями про себе, як: «кожний у класі є талановитим, тільки не я». Дитина потребує педагогічної корекції упродовж тривалого часу);

5) *незбалансований* (більшість талановитих учнів є незбалансованими, які виявляють екстраординарну майстерність в одній сфері та неумілість в інших);

6) *незалежний учень* (такий учень є мрією вчителя: власноруч знаходить джерела для розвитку таланту, здатен захопити осіб, від яких залежить можливість користування цими джерелами, до співпраці з метою розвитку власного таланту. Така оптимістична стратегія може призвести до неймовірної швидкості розвитку його таланту) [16].

Розвиток сфери освіти обдарованих в Угорщині та основні її віхи

Важливу роль у підтримці талантів в Угорщині відіграють як державні, недержавні, релігійні, навчальні заклади, так ініціатива окремих осіб.

Одним із перших кроків щодо сприяння розвитку освіти обдарованих учнів на рівні законодавства

стала модифікація (1999/08) Закону про освіту (1993/08), до якого було залучено деякі основні принципи щодо освіти обдарованих дітей, а саме:

- параграф 10.3, згідно з яким, всі діти мають право на отримання відповідної освіти, визнання та розвиток їхніх здібностей, інтересів, талантів, дарів тощо;
- параграф 48.1, згідно з яким, педагогічні шкільні програми мають враховувати певні види діяльності, спрямовані на розвиток потенціалу обдарованих.

Потребують уваги Менторські програми («Mentor» program 1, 2), створено з метою залучення учнів загальноосвітніх середніх шкіл до університетських досліджень. Учасники Першої менторської програми щорічно виступали на конференціях, а переможці брали участь у літніх таборах. Результатом цієї програми стало створення учнівських наукових дослідницьких груп на базі середніх ЗНЗ. У межах Другої Менторської програми («Mentor» program 2) учні віком 10–14 років з 20 шкіл м. Гіор брали участь у 12 проектах за позашкільною програмою збагачення, заснованою на результатах 10-річного досвіду навчальної діяльності за шкільними програмами для обдарованих дітей та інтенсивних тренінгів для вчителів. Це заклало підвалини для заснування Центру для обдарованих дітей, де учням надавали можливість продемонструвати творчі й інтелектуальні досягнення.

Щороку в Угорщині проводять національні та міжнародні змагання, які демонструють значні досягнення. Наприклад, у 2010 р. юний дослідник з Угорщини зайняв одне з трьох призових місць, разом з учасниками з Чехії та Польщі, у конкурсі наукових проектів, що проводиться під егідою ЄС, EUCYS (European Union Contest for Young Scientists). Там було представлено 85 проектів юних дослідників віком від 14 до 21 років з 37 країн [2; 3; 5].

У 2003 р. після Міжнародного форуму молодих науковців IFYS (International Forum of Young), який у 2002 р. було засновано угорськими аспірантами, було сформовано ще одну неформальну міжнародну організацію, – це Світова асоціація молодих науковців WAYS [7].

З 2006 р. в Угорщині щороку 25 березня, у день народження всесвітньовідомого угорського композитора, піаніста та педагога Бели Барток (Bela Bartok), святкують Національний день талантів.

У 2008 р. угорський парламент ратифікував, розраховану на 20 років Національну програму підтримки талантів (National Talent Program) із заснуванням Національного фонду талантів і виробленням відповідної стратегії. У контексті президентства Угорщини у Раді ЄС у 2011 р. було організовано Угорську президентську конференцію з підтримки талантів, де брали участь понад 300 учасників із понад 20 країн. Серед країн, які підтримали цю ініціативу: Австрія, Німеччина, Угорщина, Ірландія, Литва, Польща, Румунія, Сербія, Словаччина і Велика Британія. У межах цієї конференції започатковано святкування Першого європейського дня талантів з метою обміну кращими

методичними доробками в галузі освітньої проблематики серед країн – членів ЄС. Ці події є окремими ланками у заходах у сфері освіти, що проводяться в Угорщині впродовж всього періоду функціонування.

Угорська національна програма підтримки талантів

Угорщина є країною, яка широко застосовує системний підхід у підтримці розвитку талановитих дітей. У 2008 р. угорський парламент було ратифіковано розраховану на 20 років Національну програму підтримки талантів (National Talent Program) із заснуванням Національного фонду талантів і виробленням відповідної стратегії.

Необхідно зупинитися на Раді, яка є об'єднанням угорських неурядових організацій, метою якої є збереження надбань сучасних, вкорінених в освітню культуру Угорщини програм з підтримки талантів [6; 10]. Рада юридично представлена Асоціацією угорських неприбуткових організацій підтримки талантів (Association of Hungarian Talent Support Organisations). З 2010 р. є корпоративним членом Європейської ради з питань високих здібностей ЄСНА, а з 2011 р. – афілійованим членом Світової ради з питань обдарованих та талановитих дітей WCGTC (the World Council of Gifted and Talented Children) [10]. Завданням Ради є поширення різних форм підтримки талантів: від виявлення обдарованих дітей – через програми професійної підтримки – до визнання дітей, які досягли значного успіху, так їхніх наставників. Навесні 2011 р. її склад налічував 30 членів, кількість партнерів – 1000 осіб. Національний фонд талантів, заснований угорським парламентом, має щорічну підтримку в 5 млн євро. Необхідно також звернути увагу на те, що діяльність Ради передбачає підтримку талантів не лише в межах Угорщини, а й на територіях Румунії, Словаччини, Сербії та України, населених угорцями [6; 15]. Зазначимо, що за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. в Україні проживало 156,6 тис. угорців, функціонувало 103 навчальні заклади, навчання в яких здійснюється угорською мовою [1].

Значним внеском у цей довготерміновий національний проект було започаткування у червні 2009 р. Угорської програми для геніїв (Hungarian Genius Program) з розрахунком на 3 роки та з перспективою за цією програмою підтримки талановитих дітей [15].

Мережева модель Угорської програми для геніїв

Мережева модель, за якою організації пов'язані між собою сотовим зв'язком або через Інтернет є набагато дієвішою за групи з ієрархічною або довільною структурою. Завдяки мережевій моделі Угорської програми для геніїв (Програма) є можливість об'єднувати ініціативи підприємств державного, неприбуткового та приватного секторів, об'єднуючи та інтегруючи близькі за напрямками діяльності. За цією програмою у всіх регіонах, зокрема і в сільській місцевості, відкривають «точки талантів» з метою надання підтримки кожному обдарованому учню. «Точки талантів» засновують державні навчальні заклади,

церкви або громадські організації та функціонують як вузлові точки в мережі обдарованості. Сфера їхньої діяльності – це підтримка талантів у сфері інтелектуальних досягнень, мистецтва, спорту тощо. Їх залучають до мережі на волонтерських засадах та відповідають за такі чотири головні завдання: 1) *ідентифікація таланту*; 2) *розвиток таланту*; 3) *надання консультацій*; 4) *співпраця у мережі обдарованості, вивчення кращих методичних напрацювань з підтримки талантів, обмін інформацією*.

Таблиця 1

Динаміка зростання кількості «Точок талантів»

Рік	Кількість «точок талантів»
2007	16
2008	75
2009	89
2010	160
2011	64

Інформацію та новини (курси, конференції тощо), пов'язані з Програмою та мережею, можна знайти на сайті «Угорський портал для геніїв» (<http://geniuszportal.hu/#>), на якому головне місце займає мапа талантів із вказаними на ній «Точками талантів» в межах та поза межами Угорщини, а також кращими методичними доробками в галузі підтримки талантів. Такий сайт є важливим з точки зору формування та розвитку мережі (реєстрація, надання інформації, підтримка тощо). Методичні доробки прив'язані до тих навчальних закладів, які їх застосовують, з контактною інформацією для зацікавлених, які можуть отримати пораду з перших рук [11].

Національна Рада з питань підтримки талантів розробила концепцію позик для талановитих, подібну до системи для успішних студентів, якою впродовж багатьох років користуються студенти ВНЗ Угорщини. Це можуть бути позики на плату за навчання в Угорщині, оплата курсів за її межами або придбання для талановитої дитини коштовного інструменту, коли очевидно, що пізніше ці кошти повернуться суспільству. Тут важливо надавати позики, а не дарунки, щоб дитина відчувала певний ступінь відповідальності [18].

Угорську програму для геніїв фінансують фонди ЄС. Бюджет цього проекту за 2009–2011 рр. становить 2,4 млн євро. На додаток до цих фондів майже 210 організацій з підтримки талантів (переважно школи та неурядові організації) отримали 8,3 млн євро від ЄС на допомогу місцевим ініціативам з підтримки талантів.

Угорська програма для геніїв у цифрах (на квітень 2011 року)

- Бюджет проекту – 2,4 млн євро;
- кількість зареєстрованих «Точок талантів» – більше 400;
- «Точки талантів» у процесі акредитування – 60;
- більше 125 найкращих проектів методичного забезпечення у галузі підтримки талантів (в Угорщині);

- 22 найкращі проекти методичного забезпечення у галузі підтримки талантів (за межами Угорщини);
- чинні Ради з питань підтримки талантів, сформовані в Угорщині, – 20;
- наукові дослідження з проблематики обдарованості – 21;
- наукові видання – 20;
- розроблені програми тренінгів – 86;
- кількість проведених курсів – 526;
- загальна кількість учасників – 20 000 осіб.

Таблиця 2

Кількість учасників у тренінгах Програми для геніїв

Рік, чверть	Кількість учасників
2010, I	287
2010, II	676
2010, III	2112
2010, IV	3707
2011, I–II	2532

Суб'єкти діяльності щодо діяльності з обдарованими дітьми в Угорщині

Відзначимо декілька організацій, які роблять значний внесок у розвиток сфери освіти обдарованих дітей в Угорщині. Основною їх діяльністю є спонсорська підтримка спільнот та окремих осіб. Серед них масмо такі:

- банк OTP;
- угорська нафтогазова компанія MOL;
- угорський фонд наукових досліджень ОТКА;
- державний фонд TEMPUS.

Діяльність Банку OTP

Поряд з іншою благодійною діяльністю банку OTP потребують уваги засновані ним Фонд Санія «Шлях життя» та фонд імені Андраша Файя. Фонд Санія «Шлях життя» є програмою для обдарованих дітей з малозабезпечених сімей. Метою цієї Програми є надати здібним дітям можливості, яких вони з певних причин позбавлені, забезпечуючи їх підтримкою у вивченні іноземних мов, IT та наукових дисциплін, організовуючи індивідуальні та групові заняття, відвідування дитячих таборів, екскурсії та поїздки. Підтримку таланту за цією Програмою розглядають ширше, ніж просто освіту та містить турботу про соціальне середовище дитини [13; 15].

Фонд імені Андраша Файя, починаючи з 1995 р., надає стипендії на дослідження студентам, нагородженим медалями «Pro Scientia» за наукові презентації, представлені на Національній конференції асоціації студентів-науковців, а з 1997 р. забезпечує призами володарів нагороди Master professor. У 2003 р. Фондація вирішила зосередитися на вихованні талантів, пропонуючи студентам ВНЗ гранти на дослідження з метою створити для них можливість досягти майстерності та надалі розвивати свій потенціал [14].

Діяльність Угорської нафтогазової компанії MOL

Нафтогазова компанія MO, яка є лідером серед залучених до спонсорської та благодійної діяльності,

підтримує широкий спектр соціальних проектів у сфері спорту, культури, захисту навколишнього середовища, освіти тощо.

За ініціативи MOL створено групу MasterM, що займається питанням підвищення рівня та результативності навчання предметів із природничих наук в угорських ЗНЗ. У 2010 р. було вирішено заснувати нагороду MOL – MasterM з метою визнання професійної діяльності та визначних результатів вчителів хімії, фізики та математики, які навчають здібних дітей. Ці вчителі отримують грошові призи і визнання, базоване на номінаціях студентів університетів та коледжів, тобто їхніх колишніх учнів [11].

Діяльність фонду «Нова Європа» під егідою MOL

Групою MOL у 2006 р. було створено фонд «Нова Європа». Головне його спрямування – це підтримка талановитої молоді та охорона здоров'я дітей за посередництвом Програми «Чи можемо вам допомогти?». Щорічно майже 200 дітей віком від 10 до 18 років отримують обладнання та гранти на поїздки за межі Угорщини.

Цей фонд підтримує талантів у мистецькій і науковій сфері. Метою є надання допомоги здібним юним науковцям і діячам у сфері мистецтва, які досягли значних результатів, беручи участь у національних та міжнародних змаганнях. Ці молоді люди можуть звертатися щодо фінансової підтримки, коли йдеться, наприклад, про придбання обладнання, необхідного для їхнього розвитку (музичний інструмент, необхідні матеріали, кошти на поїздки тощо). У 2010 р. було прийнято 289 заявок від учнів молодшої та середньої шкіл. Заявки оцінювало журі, а кінцеве рішення приймала рада директорів фонду «Нова Європа». У 2010 р. цей фонд забезпечив підтримку 73 молодих осіб та груп на суму 54 000 євро (14,5 млн угорських форинтів). З метою визнання зусиль вчителів, які присвятили себе виховуванню і розвитку потенційно талановитих дітей, у межах фонду «Нова Європа» засновано нагороду «За виховання талантів», що є фінансовою та моральною формою визнання. Номінація на цю нагороду може здійснюватися в онлайн-режимі [12].

Міжнародна мережа «Юнацька майстерність» або NYEX

Залучення здібних старшокласників до діяльності, пов'язаної з науковими дослідженнями, є важливим питанням у науковому контексті, оскільки в сучасному світі кількість учнів, які у майбутньому обирають професію, пов'язану з природничими науками, продовжує зменшуватись. Значна кількість науковців, економістів та політиків Америки та Західної Європи стурбовані потенційним зниженням кількості науковців та інженерів, що може призвести до уповільнення розвитку високотехнологічних галузей, особливо біо-та інформаційних технологій.

У світі зростає кількість ініціатив, в межах яких молодь має можливість реалізовуватись, займаючись науковими дослідженнями. Такі ініціативи діють ізольовано одна від одної. Це спонукало ЮНЕСКО та інших спонсорів підтримати ідею створення єдиної

міжнародної мережі з метою надання можливості молодим людям по всьому світу обмінюватися досвідом у сфері наукових досліджень. Така міжнародна неформальна мережа «Юнацька майстерність» (Network of Youth Excellence), що є незалежною та політично нейтральною, була заснована Петером Цермелі у 2002 році. Її метою є заохочення до зайняття дослідницькою діяльністю студентів/учнів, молодших за 21 рік.

NYEX співпрацює зі Світовою асоціацією юних науковців WAYS (the World Association of Young Scientists) з метою налагодження контактів з іншими молодими науковцями світу, серед яких ті, хто готується до вступу у коледж, старшокласники, аспіранти,

наукові співробітники з науковими ступеннями, а також підтримує контакти зі зацікавленими урядовими та неурядовими комітетами, інституціями та особами за посередництва зв'язків.

Головними цілями NYEX є мотивація учнів старших класів до занять науковою діяльністю, забезпечивши їх відповідну підготовку. Члени мережі можуть брати участь у міжнародних літніх школах, семінарах, конференціях, фестивалях, слухати популярні наукові лекції тощо, маючи можливість стати членами міжнародної наукової спільноти [12].

Підсумовуючи діяльність з обдарованими дітьми та молоддю, вважаємо, що Угорщина має успішний досвід у галузі підтримки обдарованих дітей.

Таблиця 3

Зареєстровані організації-члени NYEX

Назва	Веб-сайт/E-mail	Країна
Центр наукової освіти Hemda (Hemda Center for Science Education)	http://www.hemda.org.il/english	Ізраїль
Ізраїльська мережа навчальних закладів Ort (Ort Network Israel)	http://ort.org.il/about-ort	Ізраїль
Фундація CatalunyaCaixa (Fundacio CatalunyaCaixa)	http://obrasocial.catalunyacaixa.com/osocial/main.html?idioma=3	Іспанія
Експериментальна лабораторія для молодих людей у Готтінгені (Experimental Laboratory (XLAB) for Young People in Göttingen)	http://www.xlabgoettingen.de/home.html	Німеччина
Центр наукової освіти ExploHeidelberg	http://www.explo-heidelberg.de/startseite/Idee.htm	Німеччина
Фундація Experimenta Gmbn	http://www.experimenta-heilbronn.de/	Німеччина
Науковий центр Petnica (Petnica Science Center)	http://www.petnica.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=27&Itemid=41	Сербія
Фундація вдосконалення в науці та креативності KOFAC (KOFAC Foundation for the Advancement of Science and Creativity)	http://eng.kofac.re.kr/userIndex/engIndex.do	Корея

Таблиця 4

Організації-члени NYEX

Назва	Веб-сайт/E-mail	Країна
Угорська учнівсько-студентська асоціація з питань досліджень HRSA (Hungarian Research Student Association)	www.kutdiak.hu	Угорщина
Освітній центр обдарованої молоді (The Educational Center of Gifted Youth)	http://www.guc.lt/	Литва
Центр наукової освіти Homi Bhabha (Homi Bhabha Centre for Science Education)	http://www.hbcse.tifr.res.in/	Індія
Центр освіти CusMiBio (Centre of the University and School of Milan for Bioscience Education)	http://www.cusmi.bio.unimi.it/	Італія
Центр наукової освіти та тренування (Center for Science education and Training)	http://education.inflpr.ro/	Румунія
Національна асоціація академій наук (National Association of Academies of Sciences)	http://www.academiesofscience.org/	США
Школа астрономії Visnjan (Visnjan School of Astronomy)	http://www.astro.hr/vsa2011/	Хорватія
Молодіжна наукова фундація (Youth Science Foundation)	http://www.dellchallenge.org/projects/youth-science-foundation	Чілі

На нашу думку, на увагу заслуговує в Україні на прикладі Угорщини:

- заснування державними навчальними закладами та громадськими організаціями спільнот з підтримки талантів;
- залучення до підтримки талантів бізнесових і приватних секторів;
- використання мережевого підходу з організації діяльності у сфері неформальної освіти обдарованих дітей;
- створення координаційного центру підтримки талантів;
- організація онлайн-простору з включенням інтерактивних мап, які містять інформацію щодо кращих практик в освіті обдарованих;
- концепцію позик для талановитих учнів.

Також акцент необхідно зробити на інформуванні дітей та їхніх батьків щодо участі у Програмах, пропонованих ЄС в Україні та щодо можливостей налагодження контактів з представниками міжнародного наукового світу в рамках міжнародних онлайн-мереж тощо.

Використані літературні джерела

1. *Пилипенко Т.* Реальний стан забезпечення прав і задоволення потреб угорської спільноти [Електронний ресурс] / Т. Пилипенко. – Режим доступу: <http://forumn.kiev.ua/2009-03-82/82-10.html>. – Назва з екрана.

2. *Csermely P., Lederman L.* (editors). Science Education: Talent Recruitment und Public Understanding NATO Science Series. Series V [Electronic resource] / P. Csermely, L. Lederman : Science and Technology Policy. – Vol. 38. – 2003. – Access mode: <http://books.google.com.ua/books?id=46hoqntVeuMC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>. – Title from the screen.

3. *Csermely P.* Recruiting the Younger Generation to Science [Electronic resource] / P. Csermely // EMBO Reports. – Access mode: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1326364/>. – Title from the screen.

4. *Gagné F.* Building Gifts into Talents: Brief Overview of the DMGT 2.0 [Electronic resource] / F. Gagné. – Access mode: http://www.giftedconference2009.org/presenter_files/gagne_p12_therealnature.pdf. – Title from the screen.

5. *Herskovits M.* Developing Programs for Science-Minded Children at the Age of 7–12. Budapest Institute for Educational Services [Electronic resource] /

M. Herskovits. – Access mode: <http://www.chaperone.sote.hu/herskovits.htm>. – Title from the screen.

6. *Kethelyi E., Szilagyi M.* (editors). Hungarian Genius Integrated Talent Support Program. D-Plus Kft. – 2011 [Electronic resource] / E. Kethelyi, M. Szilagyi. – Access mode: http://geniuszportal.hu/sites/default/files/Genius_brosure_2011_04_web_0.pdf. – Title from the screen.

7. A Brief History of WAYS [Electronic resource]. – Access mode: http://ways.org/en/about_ways/a_brief_history_of_ways. – Title from the screen.

8. Budapest Declaration on Talent Support [Electronic resource]. – Access mode: <http://geniuszportal.hu/content/budapest-declaration-talent-support>. – Title from the screen.

9. Experts of the Ministry of National Resources Hungary Cooperation with the Hungarian Eurydice Unit (2011): The System of Education in Hungary. A-Z Buda Copycat Kft., Budapest [Electronic resource]. – Access mode: http://english.tpf.hu/upload/docs/angol/Magyar_oktatasi_rendszer_en.pdf. – Title from the screen.

10. European Day of the Talented and Gifted [Electronic resource]. – Access mode: <http://talentday.eu/hungary>. – Title from the screen.

11. MOL -MasterM2010 Award [Electronic resource]. – Access mode: http://www.mol.hu/en/about_mol/social_investments/our_cooperations/education/mol_masterm2010-award/. – Title from the screen.

12. Network of Youth Excellence [Electronic resource]. – Access mode: www.nyex.info. – Title from the screen.

13. Scanyi Alapítvány [Electronic resource]. – Access mode: <http://csanyialapitvany.hu/hu/homepage>. – Title from the screen.

14. Students' Extracurricular Research [Electronic resource]. – Access mode: <http://ieas.unideb.hu/index.php?p=121&l=en>. – Title from the screen.

15. The Talent Daily. – [Електронний ресурс] [текст]. – Режим доступу: http://geniuszportal.hu/sites/default/files/TD_1.pdf. – Title from the screen.

16. *Csermely P.* Networks and Talent Development: The Hungarian National Talent Support Network as an Example [Electronic resource] / P. Csermely. – Access mode: <http://international.asm.md/files/Csermely-Hungarian-Talent-Support.pdf>. – Title from the screen.

17. Peter Csermely's letter to the Members of the European Commission [Electronic resource]. – Access mode: http://ec.europa.eu/dgs/secretariat_general/eu2020/docs/csermely_peter_en.pdf. – Title from the screen.

18. The Talent Point Network [Electronic resource]. – Access mode: <http://geniuszportal.hu/node/>. – Title from the screen.